

MLADEN IBLER

HRVATSKI GRB IZ FRANKOPANSKOG SENJA U ŠVEDSKOJ

Mladen Ibler
Veleposlanstvo Republike Hrvatske
Canberra, Australija

UDK: 629.6(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Ur: 2002-0426

U Švedskoj kraljevskoj biblioteci nalazi se crtež pečata s centralnim motivom u formi šahovnice, koji je pripadao plemićkoj obitelji Kristiernsson iz XV. stoljeća. Njeni članovi bili su štitonoše skandinavskog kralja Erika VII. Pomeranskog i Ivana Anža Frankopana, koji je kao njegov namjesnik u to vrijeme upravljao istočnim dijelom Švedske. Za vrijeme svog puta u Svetu zemlju 1424/5., kralj Erik je prolazio kroz Hrvatsku i zadržao se u Senju kod kneza i bana Nikole Frankopana. Brojna pratnja s opremom čekajući na povratak svog vladara iz Svete zemlje, boravila je duže vrijeme u Senju i okolici. Raspravljajući o okolnostima, pod kojima je motiv hrvatskog grba mogao doći u posjed švedske plemićke obitelji, autor u kraćim crtama prikazuje povijest hrvatskog grba i pojavu šahovnice u grbovima Danske i Švedske.

Tragajući za pečatom Ivana Anža Frankopana (u Švedskoj povjesnici poznat pod imenom Johan Franke), koji je kao namjesnik (na švedskom: *fogdare, hövitsman*) kralja Erika Pomeranskog vladao Östergötlandskim lenom u dalekoj Švedskoj između 1426. i 1434. godine,¹ u bogatoj zbirci Kraljevske biblioteke u Stockholmu (*Svenske sigiller från medeltiden*, str. 70) naišao sam na crtež otiska pečata, u čijoj sredini se nalazi srednjovjekovni hrvatski državni grb – motiv šahovnice – s pet polja u vodoravnom nizu i četiri polja u okomitom nizu. U crno-bijelom crtežu tušem prvo polje u gornjem nizu crne je boje. Grb je opasan kružnim poljem, u kojem je gotičkim minuskel-pismom upisano ime Hindrik Krisstens' (vidi sliku uz tekst).

¹ M. IBLER – P. STRČIĆ, 2000, 123-145.

Traganje za otiskom Frankopanova pečata potaknula je u meni činjenica da se u Švedskom državnom arhivu nalazi prijepis isprave u kojoj je naznačen pečat Ivana Anža Frankopana,² kao i tvrdnja švedskog povjesničara Styffea da se je na jednoj drugoj ispravi iz godine 1426. uz pečate svjedoka nalazio i Frankopanov pečat.³ Provjera u Švedskom državnom arhivu pokazala je da su od navedenih pečata dva uništena i jedan izgubljen, a na žalost među njima i njegov. Tijekom daljnjeg istraživanja, u Švedskom državnom arhivu i Kraljevskoj biblioteci u Stockholmu među neidentificiranim pečatima nisam uspio naići na grb Frankopana – ni na stariju verziju u obliku vodoravno podijeljenog štita sa šesterokrakom zvijezdom u gornjem polju, ni na noviju verziju, koja se prvi put pojavljuje za vrijeme kneza i bana Nikole Frankopana, i to s motivom dvaju uspravljenih lavova s krunom na glavi, koji lome krušac.

Pečat s grbom koji se vidi na slici uz ovaj tekst, odgovara srednjovjekovnom hrvatskom državnom grbu. S izvornog dokumenta prerisao ga je prvi urednik zbirke švedskih isprava *Diplomatarium Suecanum*, J. G. Liljegren, koji je kanio izdati zbirku srednjovjekovnih švedskih pečata. Uz crtež rukom je dopisao "Dipl. Vadst." (*Diplomatarium Vadstenensis*), kako se u 19. stoljeću nazivala zbirka isprava i arhivskog materijala samostana Vadstena, a koji je danas najvećim dijelom spremljen u *Diplomatarium Suecanum* u Stockholmu.⁴

Isprava s koje je pečat precrtan, datira od 7. kolovoza 1502. Tom ispravom kraljev štitonoša (*väpnaren*) Kristiern Hindriksson potvrđuje da je njegov pokojni otac, plemić Hindrik Kristiernsson, određeni dio svog imanja (zemljišta) svojedobno poklonio jednoj ubožnici u švedskom mjestu Skänninge.⁵ Primijetiti je da je u srednjovjekovnoj Švedskoj (kao što je još i danas običaj na Islandu) često sin preuzimao očevo ime uz dodatak – *son*, čime bi nastalo novo prezime. Ugledna švedska povjesničarka, docent dr. Birgitta Fritz pronašla je u Švedskom državnom arhivu još nekoliko izvornih isprava, iz kojih se povijest pravno-imovinskih odnosa ove plemićke obitelji može pratiti do sredine XV. stoljeća.

Zanimljivo je pitanje odakle i na koji je način motiv šahovnice mogao doći do daleke Švedske, posebice jer su u toj zemlji poznate samo dvije plemićke obitelji, čiji se grb isključivo sastoji od šahovskih polja.

U etnografskom pogledu, motiv šahovnice poznat je u Iranu još iz ranoga željeznog doba (1250. – 1100. pr. Kr.).

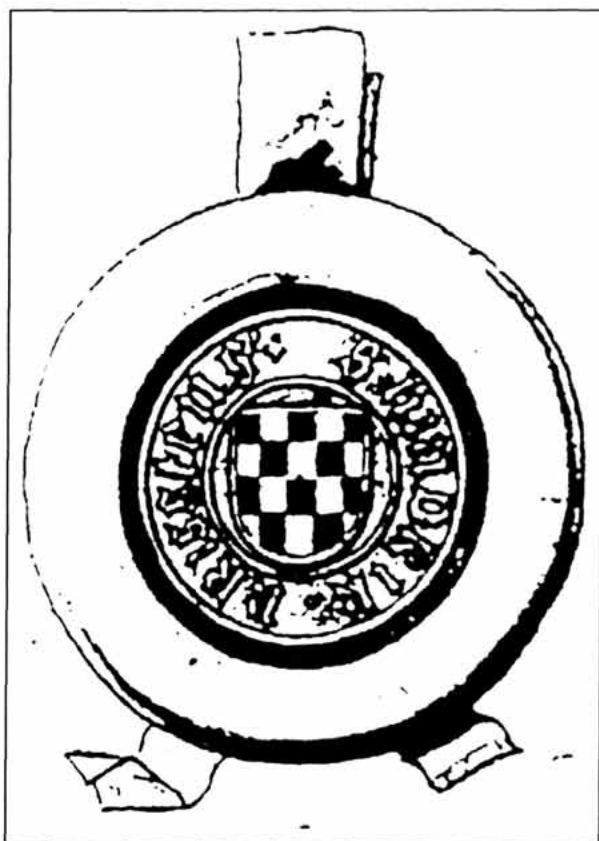
² Švedski drž. arhiv, 1683, 38rRA

³ C. G. STYFFE, 1911, 263

⁴ S. MALMBERG, 1999 (usmena informacija).

⁵ Švedski drž. arhiv 1669, 10/3.

Sl. 1. Preslik hrvatskog grba s pečata s isprave jedne plemićke švedske obitelji Kristiernsson iz 1502., Švedska kraljevska biblioteka

U Hrvatskoj motiv grba s 5 x 5 uzdignutih i udubljenih polja nalazimo na prsima i krilima sokola isklesanih na umjetnički izrađenoj krstionici, koju je vjerojatno Petar Krešimir IV. (1056. - 1073.) darovao Splitskoj nadbiskupiji. U metalnom uresu, koji je nađen u jednom starohrvatskom grobu zajedno s ostacima odjeće, može se vidjeti grb u obliku šahovnice izrađen od kovine. Taj je grb sličan grbovima na krilima sokolova u Splitskoj krstionici. Hrvatski kraljevi, kao što je to bio običaj onog doba, imali su svoj osobni i državni pečat, no na žalost ni pečatnici ni otisci grbova iz kraljevskih vremena nisu se sačuvali u izvornicima do danas. Najstariji izvorno sačuvani otisci državnog grba kraljevine Hrvatske i Dalmacije, otisnuti u crvenom vosku, potječu iz XV. i početka XVI. stoljeća. Potrebno je istaknuti da je broj polja varirao od 4 x 5 do 8 x 8, a tijekom vremena ustalio se je na najčešćem obliku od 5 x 5 polja.⁶

⁶ D. MANDIĆ, 1970, 639-652.

Sigurno je da je slikoviti motiv šahovnice od davnine bio privlačan za srednjovjekovne vitezove i plemićke obitelji središnje Europe, Engleske i Škotske. U XV. stoljeću, tek u rjeđim slučajevima, elementi šahovnice pojavljuju se i u Skandinaviji, a nalazimo ih u raznim kombinacijama.

Uz jedan prozor na zidu danskoga dvorca Kronborg iz doba Erika Pomeranskog (oko 1427.) može se uočiti nekoliko grbova, od kojih jedan djelomično, u svojoj gornjoj trećini, ima tri reda po 8 šahovskih polja.⁷ Slično se i u nekoliko grbova švedskog plemstva, posebice onog njemačkog podrijetla iz XVII. i XVIII. stoljeća, mogu naći elementi šahovnice. Međutim, niti jedan od njih ne sastoji se isključivo od šahovskih polja, niti je identičan hrvatskom državnom grbu kao ovaj, koji nalazimo u pečatu obitelji Kristiernsson iz XV. stoljeća. Ugledni švedski heraldičar Jan Raneke⁸ uz grb ove obitelji spominje i sličan grb plemića Tomasa Peterssona iz kasnijeg razdoblja. Podrijetlo grba ove obitelji bilo bi također zanimljivo istražiti, te ustanoviti možebitnu vezu s podrijetlom grba obitelji Kristiernsson.

Na temelju spoznaja koje sam u Švedskoj stekao o odnosu Ivana Anža Frankopana i skandinavskoga kralja Erika Pomeranskog, postoje dvije mogućnosti kako je motiv hrvatskog grba mogao biti prihvaćen od obitelji kraljeva štitonoše Kristiernssona. Godine 1424. prvi kralj Kalmarske unije (unija između Danske, Švedske i Norveške) Erik VII. Pomeranski na svom putu preko Budima, Senja, Venecije i Dubrovnika odlazi na hodočašće u Sv. zemlju.⁹ Prema izvornom mletačkom povjesničaru Morosiniju, najveći dio svoje pratnje te 1000 konja kralj ostavlja u Senju, gradu hrvatskog bana Nikole IV. Frankopana. U Senjskom zaleđu, oko područja Krivog Puta te prema Žutoj Lokvi i Brlogu, bilo je dovoljno paše, vode i hrane za brojnu pratnju, koja ga je tamo čekala na povratku. Samo s tridesetak vitezova i plemića nastavlja put mletačkom galijom iz Senja u Veneciju i kasnije preko Dubrovnika u Jeruzalem. U posebnoj galiji, na putu u Veneciju prati ga knez Nikola.¹⁰ Nakon četiri mjeseca u povratku kralj Erik VII. Pomeranski opet prolazi kroz Senj i sa svojom cjelokupnom pratnjom preko Budima vraća se u Skandinaviju.

Za kraljem Erikom, ali preko Venecije, u Švedsku odlazi i Ivan Anž Frankopan, najstariji sin bana Nikole Frankopana. Nije isključeno da se štitonoša Kristiernsson nalazio u kraljevoj pratnji, gdje je za vrijeme boravka u Senju vidio hrvatski grb i preuzeo ga kao grb svoje obitelji.

⁷ A.R. OLSEN, 1995, 23.

⁸ J. RANEKE, 1982, 100.

⁹ M. IBLER, 2001, 121-132.

¹⁰ O. VANGENSTEN, 1913, 77-80.

Sl. 2. Grb senjskog plemića, gastalda L. Perovića iz 1491., detalj na reljefu Sv. Trojstva u katedrali sv. Marije u Senju, jedan od najstarijih prikaza s motivom hrvatskoga državnog grba

Za to je postojala realna mogućnost, budući da je u XV. stoljeću u Senju živjela stara plemićka obitelj Peroević ili Perović, koja je vjerojatno od davnine imala takav grb. Kameni grb u obliku šahovnice s pet polja u vodoravnom i okomitom polju (u srednjem okomitom redu, moguće šest) iz 1491. godine Ludovika Perovića, senjskog plemića i kastalda (upravitelj imanja) nalazi se isklesan na reljefu Sv. Trojstva u desnoj lađi senjske katedrale.¹¹ Budući da su do 1469. Frankopani bili gospodari Senja, ta je stara senjska obitelj najvjerojatnije bila u njihovoj službi.

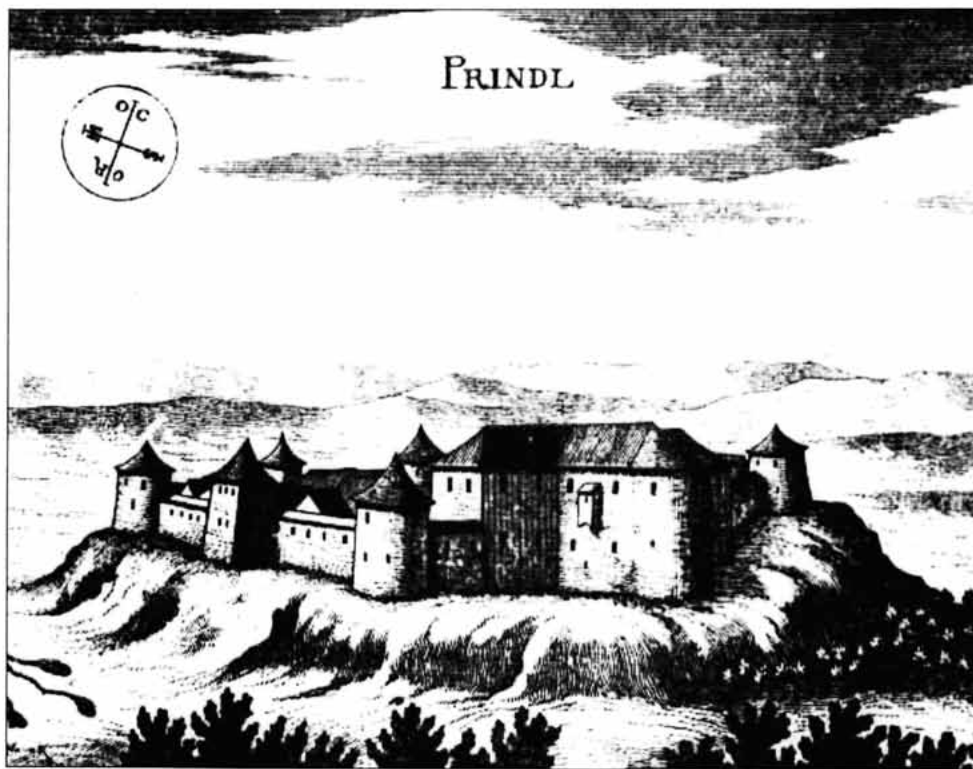
Na drugu pak mogućnost upućuje boravište i uloga obitelji štitonoše Kristiernssona u kraljevskoj službi, koja je bila nasljedna. Prema izvornim podacima, ova je obitelj živjela u mjestu Bråbo u istočno-švedskom lenu Östergötland,¹² kojim je do 1434. kao namjesnik danskog kralja Erika VII. Pomeranskog vladao Ivan Anž Frankopan. Razumljivo je prema tome da je plemić Kristiernsson bio Frankopanov štitonoša i podanik, te se ne može odbaciti

¹¹ E. LJUBOVIĆ, 1998, 123-124.

¹² J. E. ALMQUIST, 131.

pretpostavka da je štitonoša Kristiernsson taj grb dobio i upotrebljavao uz njegovu dopuštenje. Nakon odlaska Ivana Anža Frankopana iz Švedske obitelj Kristiernsson je zadržala hrvatski grb kao svoj obiteljski znamen. Značajno je i to da je imanje te švedske plemićke obitelji bilo svega tridesetak kilometara udaljeno od Frankopanova dvorca Stegeborg, koji je u to doba, uz dvorac Kalmar na zapadnoj obali Švedske, predstavljao najznačajniju utvrdu na njezinoj istočnoj obali.

Iz mletačkih i švedskih srednjovjekovnih izvora znamo da se Ivan Anž Frankopan – *Giouan Franco, baron honorato et apretiato dalla corona di Dacia* – "ugledan i cijenen barun u službi danskog kralja", kako ga nazivaju mletački izvori, na svojim putovanjima po švedskim krajevima – prema strogim hijerarhijskim običajima onog vremena – kretao s pratnjom od stotinjak konjanika, te da je njegov dvorac, za razliku od dvoraca švedskog plemstva, bio ureden po južno-europskom uzoru.

Sl. 3. Stari grad Sokolac – Novo Brinje prema crtežu I. V. Valvasora, 1687., rezidencija knezova Frankopana, mjesto zastanka skandinavskog kralja Erika VII. Pomeranskog g. 1424. na putu u Senj i Svetu zemlju

Nije isključeno da su i predci plemića Tomasa Peterssona, čiji grb od 5 x 5 šahovskih polja iz konca XV. stoljeća u svom djelu opisuje švedski heraldičar Raneke, također bili u službi Anža Frankopana.

U slikovitom mjestu Vadstena, glasovitom po samostanu švedske svete Brigitte, Ivan Anž Frankopan je često posjećivao jedno od svojih imanja,¹³ koje je prije svog povratka u Hrvatsku prodao švedskom kralju,^{14 15} a zanimljivo je da se upravo u tom švedskom gradiću danas čuva manji dio švedskog državnog arhiva.¹⁶ Vjerujem da bi daljnja istraživanja te srednjovjekovne građe mogla baciti više svjetla na ovu zanimljivu temu.

Literatura

- J. E. ALMQUIST, *Lagsagor och domsagor i Sverige I*; P. A. Norstedt och Söners Förlag, Stockholm, 131. (Prema: Jan Raneke, *Svenska medelstidvapen I*, Lund, 1982, 100.).
- Ramusio BATTISTA, R. M. G., *Delle Navigationi et Viaggi*, Venetia, 1606.
- Mladen IBLER – Petar STRČIĆ, *Hrvatsko-skandinavske veze u prvoj polovici XV. stoljeća*, *Starine*, 61, Zagreb, 2000, 123-145.
- Mladen IBLER, *Putovanje skandinavskog kralja Erika VII. Pomeranskog kroz Hrvatsku 1424-1425*, *Anali*, 39, Dubrovnik, 2001, 121-132.
- Gosta LUNDBERG, *Stegeborg under middeltiden*, Norrköping, 1978.
- E. LJUBOVIĆ, *Gradski i plemićki grbovi Senja*, Senj, 1998.
- Steffan MALMBERG, *arhivar Zemaljskog arhiva u Vadstenu, Švedska*, usmena informacija
- Dominik MANDIĆ, *Hrvatski kockasti grb – njegov postanak i upotreba tijekom stoljeća*, *Hrvatska revija*, 4, München, 1970, 639-652.
- Rikke A. OLSEN, *Herre i Norden*, København, 1995.
- Jan RANEKE, *Svenska medelstid vapen*, I, Lund, 1982.
- Carl Gustaff STYFFE, *Skandinavien under Unionstiden*, Stockholm, 1911.
- Švedski drž. arhiv, Öglds läns renov. dombok 17b, Göta hovrätts arkiv (Bobergs hd:s ting 1669, 10/3), Jönköping.
- Švedski drž. arhiv, Exhib. Joh. Westhio 1683, *Biogr. K*, 20: Kyle, Hans fol. 38r RA.
- Švedski drž. arhiv, Brocman, Hadorph, 1435, C 4fol., 8 v RA 0301.
- Švedski državni arhiv, Brocman, Hadorph, 1437, C 4fol. 9 RA 0301.
- Ove VANGENSTEN, *Erik af Pommern i Venedig 1424*. Antonio Morosinis Krønike og Aktstykker fra Archivio di Stato ai Frari, Venedig; *Danske Magasin*, 1913, vol. I, 6. ser., 77-80.

¹³ R. BATTISTA, 1606, 206-211.

¹⁴ G. LUNDBERG, 1978, 79-83.

¹⁵ Švedski drž. arhiv, 1435, 0301.

¹⁶ Švedski drž. arhiv, 1437, 0301.

DAS KROATISCHE WAPPEN AUS DEM FRANKOPANISCHEN SENJ IN SCHWEDEN?

Zusammenfassung

In der schwedischen königlichen Bibliothek befindet sich die Zeichnung des Siegels mit dem Zentralmotiv in der Schachform, der der Adelsfamilie Kristiernsson aus dem 15. Jahrhundert gehörte. Ihre Angehörigen waren Schildträger des skandinavischen Königs Erich VII. Pommerschens und des Ivan Anž Frankopan, der als sein Statthalter zu dieser Zeit mit dem östlichen Teil Schwedens regierte. Als er am Weg nach Heiligem Land 1424/1425 durch Kroatien reiste, hielt er sich bei dem Fürsten und Banus Nikola Frankopan auf. Die zahlreiche Begleitung mit großer Ausstattung wartete auf die Rückkehr ihres Königs aus dem Heiligen Land und weilte eine Zeit in Senj und seiner Umgebung.

Der Autor des Artikels analysiert die Umstände unter denen das Motiv des kroatischen Wappens in den Besitz der schwedischen Adelsfamilie kommen konnte, und zeichnet in kurzen Zügen die Geschichte des kroatischen Wappens und die Erscheinung der Schachform in den Wappen von Dänmark und Schweden.

THE CROATIAN COAT OF ARMS - FROM FRANKOPAN'S SENJ TO SWEDEN?

Summary

This paper attempts to explain the possible origin of the coat of arms owned by the Swedish noble family Kristiernsson from Östergötland in Sweden. This family served the Scandinavian king Erik VII of Pomerania and his governor in Östergötland, count Ivan Anž Frankopan (in Sweden known as Johan Franke) during the fifteenth century. The central part of Kristiernsson's coat of arms corresponds to the traditional chequered Croatian coat of arms, known since the eleventh century. During the king Erik of Pomerania's travel through Croatia on his way to the Holy Land, his followers and possibly Kristiernsson made a longer break in Frankopan's city of Senj. The coat of arms very similar to that of Kristiernsson's, belonged to the noble family Perović from Senj. The author discuss the details concerning King Erik's visit to Senj and briefly describes the appearance of chequer in the Croatian and the Scandinavian coat of arms.